

WYODRĘBNIE NIE GRU P OBSZARÓW ONW NIE OBJĘTYCH PŁATNOŚCIAMI I ICH PRZESTRZENNE ZRÓŻNICOWANIE W POLSCE

Magdalena Czyżykowska

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

Abstrakt. Przedmiotem badań była zbiorowość gospodarstw indywidualnych położona na obszarach ONW w Polsce. W pracy wykorzystano informację o liczbie złożonych wniosków o płatności ONW i JPO w latach 2004-2010. Do analiz wykorzystano także deklarowane powierzchnie użytków rolnych we wnioskach o JPO (2004-2010) i ONW (2004-2006). Celem pracy było oszacowanie obszarów ONW w różnych grupach gospodarstw i opisanie ich przestrzennego zróżnicowania w Polsce. Ze względu na charakter dostępnych danych, zastosowano najprostsze metody analizy szeregów statystycznych, metody analizy pionowej i poziomej, rachunek regresji, a także wizualizację za pomocą wykresów.

Słowa kluczowe: ONW, gospodarstwa rolnicze, porzucenie użytkowania rolniczego, Główny Urząd Statystyczny, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

WSTĘP

Coraz większe zainteresowanie Wspólną Polityką Rolną (WPR), opartą na koncepcji dóbr publicznych, sugeruje konieczność nowego spojrzenia na funkcje rolnictwa i jego powiązań z obszarami wiejskimi [Koncepcja... 2009].

Dopłaty dla gospodarstw w ramach programu ONW mają zapewnić ciągłość rolniczego użytkowania ziemi i tym samym utrzymywania walorów krajobrazu rolniczego typowego dla danych regionów. Ważnym celem jest również promocja systemów gospodarowania przyjaznych dla środowiska, które nie niszczą naturalnej bioróżnorodności.

ści. Cele te traktuje się jako dobra publiczne, w związku z czym za ich ochronę i konserwację Unia Europejska i państwa członkowskie decydują się płacić rolnikom specjalne rekompensaty [Bołtromiuk 2010 b, Niewęglowska 2009].

W Polsce problematyka środowiskowych funkcji rolnictwa wyraźnie dominuje w opublikowanych w ostatnich latach raportach i badaniach naukowych. Z wstępnego rozpoznania problemu wynika, iż nie wszyscy potencjalni beneficjenci programów środowiskowych korzystają z ich wsparcia. Reakcja rolników może być zróżnicowana w zależności od stosowanych metod produkcji i wielkości obszarowej [Bołtromiuk 2010 a, Niewęglowska 2005].

Ocena wpływu instrumentów WPR na środowisko opiera się głównie na ocenie pośredniej, czyli potencjalnego a nie rzeczywistego wpływu na efekty środowiskowe. Polega ona głównie na wykorzystaniu ramowych wskaźników wdrażania poszczególnych działań, wyrażających skalę wykorzystania dostępnych funduszy i liczbę składanych wniosków [Bołtromiuk 2011].

Celem pracy było oszacowanie obszarów ONW w różnych grupach gospodarstw i opisanie ich przestrzennego zróżnicowania w Polsce.

MATERIAŁ I METODY

Przedmiotem badań była zbiorowość gospodarstw indywidualnych położonych na obszarach ONW w Polsce. W pracy wykorzystano informację o liczbie złożonych wniosków o płatności ONW i JPO w latach 2004-2010. Do analiz wykorzystano także deklarowane powierzchnie użytków rolnych we wnioskach o JPO (2004-2010) i ONW (2004-2006) [Sprawozdanie... 2006-2010].

W trakcie przeprowadzania analizy nie dysponowano szczegółową wiedzą o ogólnej powierzchni ONW w województwach. Obszary ONW zostały wyznaczone na poziomie gmin i obrębów geodezyjnych, natomiast wszelkie dane z poziomu powiatu czy województw nie zostały zagregowane. W Polsce, według różnych źródeł, jako ONW zostało sklasyfikowane około 11 mln ha UR, które stanowiły 55,4-66,5% powierzchni krajowych użytków rolnych (od 26,0% w woj. opolskim do 97,6% w woj. podlaskim) [Czapiewski i Niewęglowska 2006, Stuczyński i in. 2007, Wstępna analiza... 2009].

Ze względu na charakter dostępnych danych zastosowano metody analizy szeregów statystycznych, metody analizy pionowej i poziomej, rachunek regresji, a także wizualizację za pomocą wykresów.

WYNIKI BADAŃ

Obszary ONW mogą znajdować się w różnych grupach gospodarstw. Można przypuszczać, że pewna część obszarów ONW znajduje się w gospodarstwach poniżej 1,0 ha. Ta grupa gospodarstw z powodów formalnych nie może składać wniosków o żadne typy płatności, w tym również o ONW. Zgodnie z Rozporządzeniem MRWiR płatność ONW przysługuje rolnikowi, gdy łączna powierzchnia posiadanych przez niego działek rolnych wynosi co najmniej 1,0 ha użytków rolnych [Rozporządzenie... 2009].

W pracy przyjęto założenie, że na poziomie województwa średnie statystyczne gospodarstwa z różnych grup mają taki sam udział powierzchni ONW w powierzchni użytków rolnych. Uwzględniając udział obszarów ONW w użytkach rolnych w danym województwie oraz powierzchnię użytków rolnych w gospodarstwach poniżej 1,0 ha wyliczono powierzchnię ONW, znajdującą się w gospodarstwach, których nie objęto żadnymi płatnościami. Łącznie w Polsce było to prawie 360 tys. ha użytków rolnych (tab. 1).

W województwach dolnośląskim, małopolskim i podkarpackim powierzchnia obszarów ONW położonych w grupie gospodarstw do 1,0 ha wynosiła po około 50,0 tys. ha, a najmniej w opolskim, pomorskim, zachodniopomorskim, kujawsko-pomorskim oraz lubuskim (do 10 tys. ha) (tab. 1).

Analiza wykazała, że pewna część powierzchni położonej na obszarach poniżej 1,0 ha (360 tys. ha) nie była objęta instrumentami wsparcia. Oszacowano, że w województwach (zachodniopomorskim, kujawsko-pomorskim i pomorskim) zaledwie 1% obszarów ONW nie był objęty żadnym wsparciem. W skali województwa nie stanowi to większego zagrożenia, są to województwa o dużym przeciętnym obszarze gospodarstw. W przypadku województw o dużym rozdrobieniu strukturalnym, gdzie prawie co dziesiąty hektar ze względów formalnych nie mógł być objęty wsparciem (9% powierzchni ONW), może dochodzić do rezygnacji z produkcji i w konsekwencji do zaniechania użytkowania rolniczego. Potwierdzają to wyniki badań innych autorów. Z badań Niewęglowskiej wynika, że udział gruntów nieużytkowanych rolniczo (ugory i odłogi) jest bardzo duży na terenach ONW w stosunku do terenów o korzystnych warunkach gospodarowania [Czapiewski i Niewęglowska 2006].

W odniesieniu do przeprowadzonej analizy nasuwa się pytanie, czy byłoby celowe zmienić przepisy i objąć wsparciem tereny formalnie wykluczone z możliwości korzystania z funduszy strukturalnych? Spowodowałoby to dodatkowe koszty związane z procedurami administracyjnymi. Planowane reformy WPR na lata 2014-2020 zakładają wprowadzenie jednolitych i zryczałtowanych płatności bezpośrednich dla gospodarstw mniejszych obszarowo, dla których koszty administracyjne dokonania płatności byłyby wyższe od samej kwoty płatności [Parlament... 2011].

Rolnicy z gospodarstw powyżej 1,0 ha użytków rolnych mogą formalnie występować o wszelkie płatności z unijnych programów (JPO, UPO, ONW, rolnictwo zrównoważone, ochrona gleb i wód). W Polsce powierzchnia użytków rolnych znajdująca się w gospodarstwach powyżej 1,0 ha zajmowała przeszło 17,5 mln ha, a powierzchnia użytków rolnych deklarowana w wnioskach o JPO w 2010 roku – ponad 14 mln ha. To oznacza, że 3,5 mln ha użytków rolnych znajdujących się w gospodarstwach powyżej 1,0 ha nie było objętych żadnymi płatnościami. W tej grupie gospodarstw znajdowały się również obszary ONW, które oszacowano na 2,3 mln ha. Najwięcej obszarów ONW w gospodarstwach nie objętych JPO było w województwie mazowieckim (323,3 tys. ha), a najmniej w województwie opolskim (10,4 tys. ha) (tab. 1).

W kontekście omawianego problemu jest ważne wyjaśnienie nie tylko, dlaczego rolnicy nie wnioskują o wsparcie z tytułu ONW, lecz także dlaczego nie korzystają z płatności w ogóle, w tym nawet płatności podstawowych. Wiele płatności z różnych programów WPR jest adresowanych do rolników z gospodarstw powyżej 1,0 ha użytków rolnych. Dodatkowe obliczenia wykazały, że w trzech województwach (małopolskie, podkarpackie oraz śląskie) więcej niż po 30% obszarów ONW było położonych w gospodarstwach nie objętych żadnymi płatnościami. W tych województwach, ze

Tabela 1. Powierzchnia ONW znajdująca się w różnych grupach gospodarstw w 2010 roku z podziałem na województwa

Table 1. LFA area in various area groups in 2010 with a distribution into voivodeships

Województwo Voivodeship	Udział pow. ONW w pow. UR ^{a)} Share of LFA area in UAA ^{a)} (%)	Pow. ogółem UR ^{b)} (tys. ha) Agriculture area ^{b)} (thous. ha)	Pow. ONW ogółem ^{c)} (tys. ha) LFA area ^{c)} (thous. ha)	Pow. UR w gospod. > 1,0 ha ^{a)} (tys. ha) Agriculture area surface in farms > 1.0 ha ^{a)} (thous. ha)	Pow. ONW w gospod. UR > 1,0 ha ^{d)} (tys. ha) LFA area in UAA > 1.0 ha ^{d)} (thous. ha)	Pow. UR w JPO ^{e)} Agriculture area in SAPS ^{e)}	Pow. ONW w gospod. wnio- skujących o JPO ^{f)} (tys. ha) LAF area in appli- cants' farms for SAPS ^{f)} (thous. ha)	Pow. ONW w gospod. < 1 ha ^{g)} (tys. ha) LFA area in farms < 1.0 ha ^{g)}	Pow. ONW w gosp. nie objętych JPO ^{h)} (tys. ha) LFA area in farms not covered by the SAPS ^{h)} (thous. ha)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Dolnośląskie	47,14	1 126,1	530,8	1 030,7	485,9	876,9	413,4	45,0	72,5
Kujawsko- pomorskie	63,62	1 269,3	807,5	1 256,5	799,4	1 028,2	654,1	8,1	145,3
Lubelskie	43,63	1 657,3	723,1	1 610,2	702,5	1 343,6	586,2	20,5	116,3
Lubuskie	79,75	511,5	407,9	499,6	398,4	401,9	320,5	9,5	77,9
Łódzkie	78,17	1 160,2	906,9	1 137,1	888,9	954,9	746,4	18,0	142,5
Małopolskie	66,76	851,8	568,7	772,9	516,0	493,0	329,1	52,7	186,8
Mazowieckie	70,57	2 366,0	1 669,7	2 330,8	1 644,9	1 872,7	1 321,6	24,8	323,3
Opolskie	26,30	547,9	144,1	539,7	142,0	500,3	131,6	2,1	10,4
Podkarpackie	64,63	843,5	545,1	764,5	494,1	523,3	338,2	51,0	155,9
Podlaskie	97,61	1 284,4	1 253,7	1 270,3	1 239,9	1 018,1	993,7	13,8	246,2
Pomorskie	65,81	960,7	632,2	950,9	625,8	697,5	459,0	6,5	166,7
Śląskie	46,65	549,7	256,4	499,0	232,8	336,0	156,7	23,6	76,1
Świętokrzyskie	63,08	651,1	410,7	621,1	391,8	484,7	305,8	18,9	86,0
Warmińsko- mazurskie	83,25	1 221,1	1 016,6	1 207,6	1 005,3	956,7	796,4	11,3	208,9
Wielkopolskie	69,32	1 984,3	1 375,5	1 962,0	1 360,1	1 714,7	1 188,7	15,4	171,4
Zachodniopomorskie	75,21	1 085,1	816,1	1 076,0	809,2	816,3	613,9	6,8	195,3
Polska 2010 Poland 2010	66,54	18 069,8	12 023,6	17 528,8	11 663,7	14 018,7	9 328,0	359,9	2 335,7

Źródło: ^{a)} Wstępna... [2009], ^{b)} Powszechny Spis... [2010], GUS, obliczenia własne na podstawie: ^{c)} udziału ONW w UR i powierzchni UR ($2 \times 3 = 4$), ^{d)} udziału ONW w UR i powierzchni UR w gospodarstwach powyżej 1,0 ha ($2 \times 5 = 6$), ^{e)} powierzchni UR deklarowanej w wnioskach o JPO, kampania 2010, na podstawie Sprawozdania... [2011], ^{f)} udziału ONW w UR i powierzchni UR w gospodarstwach wnioskujących o JPO ($2 \times 7 = 8$), ^{g)} powierzchni ONW ogółem i powierzchni ONW w gospodarstwach > 1,0 ha UR ($4 - 6 = 9$), ^{h)} powierzchni ONW w gospodarstwach > 1,0 ha UR i powierzchni ONW w gospodarstwach wnioskujących o JPO ($6 - 8 = 11$).

Source: ^{a)} Initial... [2009], ^{b)} Agricultural Census 2010, Central Statistical Office, authors' research calculations based on: ^{c)} share of LFA in agricultural area and agricultural area ($2 \times 3 = 4$), ^{d)} share of LFA in agricultural area and agricultural area in farms above 1,0 ha ($2 \times 5 = 6$), ^{e)} agricultural area declared in the conclusions on SAPS, the campaign 2010, based on Sprawozdanie... [2011], ^{f)} share of LFA in agricultural area and agricultural area in farms applicants for SAPS ($2 \times 7 = 8$), ^{g)} area of LFA and area of LFA in farms above 1.0 ha UAA ($4 - 6 = 9$), ^{h)} area of LFA in farms > 1,0 ha UAA and area of LFA in farms applicants for SAPS ($6 - 8 = 11$).

względu na mały przeciętny obszar gospodarstwa, przedstawiony problem jest ważny. Z powszechnie dostępnej wiedzy wiadomo, że małe gospodarstwa uzyskują niskie dochody, ponadto część z nich jest położona na obszarach o trudnych warunkach gospodarowania i z wyliczeń wynika, że znaczna część rolników z tych gospodarstwach nie składała wniosków o dopłaty. Kumulacja tych trzech zjawisk w województwach o rozdrobnionej strukturze może być poważnym zagrożeniem dla tych terenów, ponieważ bez finansowego wsparcia może dochodzić do porzucenia użytkowania rolniczego i degradacji środowiska.

W latach 2004-2006 zmniejszała się powierzchnia ONW nie objęta płatnościami, a znajdująca się w gospodarstwach rolników wnoszących o JPO, z blisko 2,7 mln ha w 2004 roku do prawie 2,3 mln w 2006 roku (tab. 2). Największy spadek udziału powierzchni nie objętej płatnościami ONW, a objętej JPO wystąpił w województwach: lubelskim, lubuskim, podlaskim oraz pomorskim. W województwach: małopolskim, opolskim, podkarpackim, śląskim i świętokrzyskim udział ONW nie objętych wsparciem pozostawał w latach 2004-2006 na względnie stałym poziomie (tab.2).

Nadal znaczna część powierzchni użytków rolnych nie była objęta wsparciem z tytułu położenia na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Dodatkowo obliczenia wykazały, że najwięcej tych obszarów znajdowało się w województwach z dużą liczbą gospodarstw małych obszarowo, takich jak: małopolskie, podkarpackie i świętokrzyskie (po około 45%), a najmniej w: zachodniopomorskim, warmińskomazurskim oraz pomorskim, gdzie liczba gospodarstw jest tutaj znacznie mniejsza z powodu większej przeciętnej ich wielkości (po około 20%).

Wykonana analiza wykazała związek między udziałem ONW w użytkach rolnych, a wskaźnikiem liczby złożonych wniosków na 100 gospodarstw w latach 2004-2010. W gospodarstwach, w których udział ONW był mały, liczba złożonych wniosków była relatywnie niewielka, a rosła wraz z większym udziałem obszarów ONW. Motywacja rolników do składania wniosków o płatności ONW rosła wraz ze zwiększaniem się udziału obszarów ONW w UR. Można tłumaczyć to tym, że pogarszały się warunki gospodarowania i rosła wartość wsparcia z tego tytułu. Udział ONW i inne czynniki z tym współzmiennie wyjaśniają blisko w 80% liczbę złożonych wniosków o płatności ONW na 100 gospodarstw ($R^2 = 0,7976$) (rys. 1).

Wpływ płatności z unijnych programów jest bardzo istotny dla dalszego użytkowania tych gruntów. Bez tego rodzaju wsparcia zdecydowanie mniejsza powierzchnia użytków byłaby uprawiana rolniczo [Vercammen 2011].

Duży udział ONW w UR był w województwach małopolskim, podkarpackim i świętokrzyskim zbieżny z bardzo małym obszarem. Gdyby przyjąć, że wraz z malejącą średnią obszaru gospodarstwa rósł udział ONW w UR, to liczba składanych wniosków rosłaby w przeliczeniu na 100 ha. Analiza wykazała, że nie ma zależności między wskaźnikiem liczby złożonych wniosków ONW na 100 ha a udziałem powierzchni ONW w powierzchni użytków rolnych. Współczynnik korelacji wielorakiej charakteryzuje się niską wartością ($R^2 = 0,0908$) (rys. 2).

Dobrym przykładem tego są dwa województwa: opolskie i podkarpackie. W województwie opolskim 26% UR była położona na obszarach ONW i średni obszar gospodarstwa w danym województwie wynosił 11,7 ha; z kolei średnia liczba składanych wniosków ONW na 100 ha stanowiła 4,79. Na podobnym przeciętnym obszarze gospodarstwa w województwie podlaskim (10,32 ha) oraz największym, obserwowanym na tle innych województw, udziale obszarów ONW w UR (97%), liczba składanych wniosków na 100 ha była zbliżona (5,53).

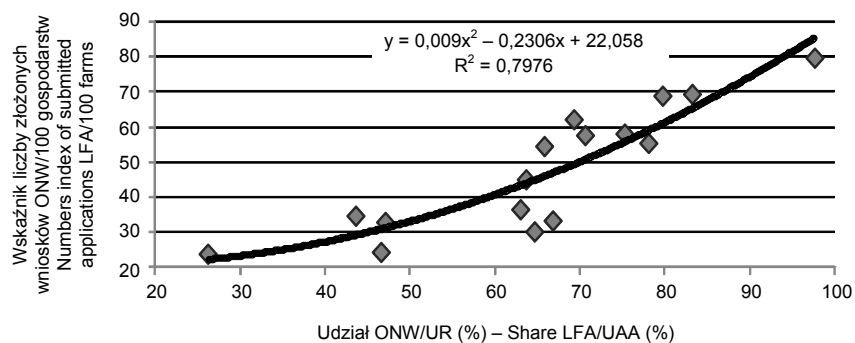
Tabela 2. Powierzchnia ONW w gospodarstwach rolników wnioskujących o JPO
Table 2. LFA area in farms applying for SAPS

Województwo Voivodeship	Powierzchnia ONW w gospodarstwach wnioskujących o JPO ^{a)} Area of LFA in farms applicants for SAPS ^{a)}			Powierzchnia ONW nie objęta płatnościami z tego tytułu znajdująca się w gospodarstwach objętych JPO ^{b)} Area of LFA not covered by payments from this account in the farms covered by SAPS ^{b)}					
	2004 tys. ha thous. ha	2005 tys. ha thous. ha	2006 tys. ha thous. ha	2004		2005		2006	
				tys. ha thous. ha	%	tys. ha thous. ha	%	tys. ha thous. ha	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Dolnośląskie	410,2	420,0	416,6	175,8	42,87	168,9	40,22	160,7	38,56
Kujawsko-pomorskie	651,6	659,1	663,9	271,5	41,67	257,3	39,03	256,5	38,63
Lubelskie	553,4	583,2	587,3	112,2	20,28	91,9	15,75	86,3	14,69
Lubuskie	287,3	309,9	311,9	23,4	8,14	15,0	4,84	4,2	1,36
Łódzkie	736,2	769,3	767,4	276,5	37,56	259,8	33,78	247,3	32,22
Małopolskie	326,7	353,4	349,9	159,0	48,67	162,4	45,97	158,0	45,14
Mazowieckie	1 286,6	1 349,5	1 350,3	230,6	17,93	170,1	12,61	145,6	10,78
Opolskie	131,7	132,3	132,6	71,7	54,42	68,8	52,02	68,3	51,47
Podkarpackie	319,6	354,4	352,0	144,2	45,14	158,9	44,83	153,9	43,73
Podlaskie	960,3	999,0	994,3	209,0	21,77	138,9	13,91	117,0	11,77
Pomorskie	459,2	471,4	470,9	143,5	31,25	128,3	27,21	117,4	24,93
Śląskie	152,9	163,7	162,9	68,7	44,91	71,1	43,47	66,6	40,93
Świętokrzyskie	304,9	322,1	321,9	142,6	46,76	146,2	45,40	143,4	44,53
Warmińsko-mazurskie	787,6	809,6	811,0	221,0	28,06	201,0	24,83	192,2	23,70
Wielkopolskie	1 173,5	1 197,0	1 197,6	305,4	26,02	279,7	23,37	272,2	22,73
Zachodniopomorskie	590,3	611,0	612,1	137,5	23,29	128,7	21,06	122,1	19,95
Polska 2010 Poland 2010	9 108,8	9 476,8	9 476,5	2 669,4	29,31	2 419,2	25,53	2 285,5	24,12

Źródło: obliczenia własne na podstawie tabeli 1, ^{a)} udziału ONW w UR i powierzchni UR w gospodarstwach wnioskujących o JPO, ^{b)} powierzchni ONW w gospodarstwach wnioskujących o ONW i powierzchni ONW w gospodarstwach wnioskujących o JPO.

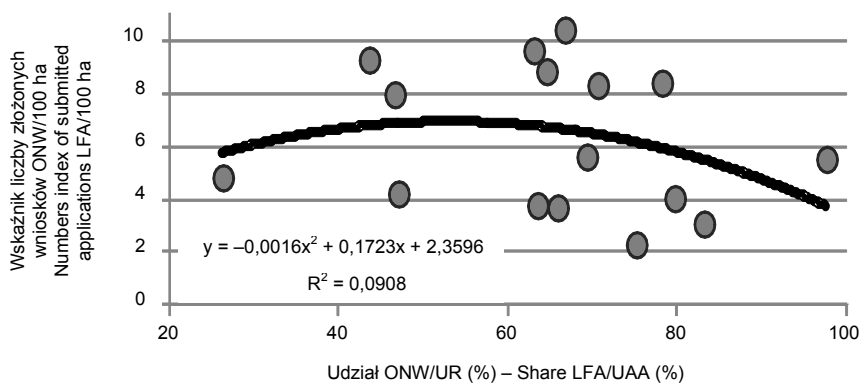
Source: authors' research, calculations based on ^{a)} share of LFA in agricultural area and agricultural area in farms applicants for SAPS, ^{b)} share of LFA in farms applicants for LFA and area of LFA in farms applicants for SAPS.

Należy się spodziewać, że podstawowe znaczenie dla kształtowania się wskaźnika liczby złożonych wniosków ONW na 100 ha miał średni obszar gospodarstwa (UR/ha). Im większy był przeciętny obszar gospodarstwa, tym była mniejsza liczba gospodarstw

Rys. 1. Zależność między udziałem powierzchni ONW w UR a wskaźnikiem liczby złożonych wniosków o płatności ONW na 100 gospodarstw
Źródło: obliczenia własne.

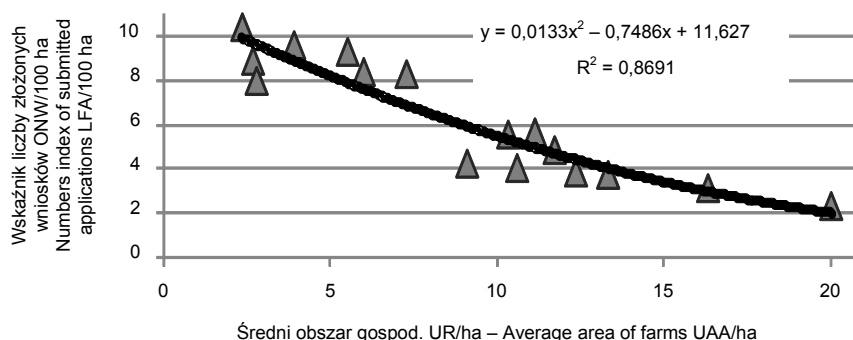
Fig. 1. Relationship between the participation of LFA area (LFA/UAA) and the number of submitted applications for LFA payments per 100 farms
Source: authors' research.

Rys. 2. Zależność między udziałem powierzchni ONW w UR a wskaźnikiem liczby złożonych wniosków o płatności ONW na 100 ha
Źródło: obliczenia własne.

Fig. 2. Correlation between the participation of LFA area (LFA/UAA) and the number of submitted applications for LFA payments per 100 ha
Source: authors' research.

w odniesieniu do 100 ha. Przypuszczenia te w pełni potwierdziła analiza zależności między średnim obszarem gospodarstwa a wskaźnikiem liczby złożonych wniosków ONW na 100 ha. Wraz ze wzrostem przeciętnej powierzchni użytków rolnych przypadającej na jedno gospodarstwo spadała liczba złożonych wniosków ONW na 100 ha. Średni obszar gospodarstwa i inne czynniki, w tym współzmiennie, wyjaśniają blisko w 87% liczbę złożonych wniosków ONW na 100 ha ($R^2 = 0,8691$) (rys. 3). Jednak około 13% zmienności wskaźnika wniosków o dopłaty ONW, w przeliczeniu na 100 ha UR, nie zostało wyjaśnione, co mogło być spowodowane różnymi czynnikami nie uwzględnianymi w badaniach.

Rys. 3. Związek między przeciętnym obszarem gospodarstwa a wskaźnikiem liczby złożonych wniosków o płatności ONW na 100 ha

Źródło: obliczenia własne.

Fig. 3. Relationship between the average area of farms (UAA/ha) and the number of submitted applications for LFA payments per 100 ha

Source: authors' research.

Wraz ze wzrostem wskaźnika wniosków w przeliczeniu na 100 ha UR można się spodziewać wzrostu kosztów administrowania programami wsparcia, czy – ujmując szerzej – wzrostu kosztów transakcyjnych. Wykonana analiza wykazała, że istnieje spłot różnych czynników powodujących, że wnioski o dopłaty do obszarów ONW nie są składane. Nie tylko średni obszar gospodarstwa oraz udział obszarów ONW w UR miał wpływ na takie zachowanie rolników.

Zmiany w gospodarstwie rolniczym, dotyczące dostosowania do unijnych wymogów, łączą się często z wysokimi kosztami. W niektórych gospodarstwach przychody z tytułu uczestnictwa w programie mogą nie rekompensować poniesionych kosztów dostosowawczych. Ograniczenia wynikające z przestrzegania wymogów często zwiększają koszty, a zmniejszą produkcję. Gospodarstwa zmuszone są bowiem prowadzić bardziej ekstensywną produkcję rolniczą. Korzyści ekonomiczne gospodarstw większych obszarowo, o intensywnych metodach produkcji, są związane z wysoką wydajnością produkcji, a wpływy z płatności programów unijnych mogą prowadzić do bardziej intensywnego wykorzystania nakładów. Wprawdzie niewielka na ogół suma płatności z tytułu ONW raczej nie jest źródłem finansowania inwestycji, jednak może stymulować wzrost zużycia nawozów i środków ochrony roślin [Vercammen 2011, Boltromiuk 2011].

W przypadku dostosowań do wymagań muszą być podejmowane kosztowne inwestycje, które zwracają się przez wiele lat. Koszt przestrzegania niektórych wymogów jest wyższy niż sankcje za ich nie spełnienie. Wielu rolników może oszacować, że wydatki poniesione na inwestycje spełniające określone wymogi obciążą ich bardziej niż redukcja płatności. Z kolei część gospodarstw ekstensywnych może nie dysponować środkami, by sfinansować niezbędne inwestycje. W innych przypadkach rolnicy nie posiadający następców, mogą nie widzieć celowości długofalowych inwestycji dostosowawczych w swoich gospodarstwach.

PODSUMOWANIE

Analiza wykazała, że obszary ONW mogą znajdować się w różnych grupach gospodarstw. Prawie 360 tys. ha ONW znajdowało się w gospodarstwach poniżej 1,0 ha. Ta grupa gospodarstw z powodów formalnych nie może składać wniosków o żadne typy płatności, w tym również o ONW. Rolnicy z gospodarstw powyżej 1,0 ha użytków rolnych mogą formalnie występować o wszelkie płatności z unijnych programów. Jednak 3,5 mln ha użytków rolnych znajdujących się w gospodarstwach powyżej 1,0 ha nie było objętych żadnymi płatnościami. W tej grupie gospodarstw znajdowały się również obszary ONW, które oszacowano na 2,34 mln ha. W latach 2004-2006 zmniejszała się powierzchnia ONW nie objęta płatnościami, a znajdująca się w gospodarstwach rolników wnoszących o JPO. Nadal jednak 2,29 mln ha powierzchni użytków rolnych nie było objęte wsparciem z tytułu położenia na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Wykonana analiza wykazała, że udział ONW w użytkach rolnych miał wpływ na wskaźnik liczby złożonych wniosków o płatności ONW na 100 gospodarstw, a nie miał wpływu na wskaźnik liczby złożonych wniosków na 100 ha. Wskaźnik liczby złożonych wniosków o płatności ONW w stosunku do powierzchni zależał natomiast od średniego obszaru gospodarstw.

Badania wykazały nierównomierne rozmieszczenie obszarów ONW nie objętych wsparciem. Wyodrębniono trzy grupy obszarów niekorzystnych, pozbawionych dopłat: formalnie wykluczone ze względu na obszar gospodarstwa poniżej 1,0 ha, położone w gospodarstwach nie występujących o żadne płatności oraz znajdujące się w gospodarstwach, które występują tylko o płatności podstawowe, a rezygnują z płatności ONW. Kumulacja trzech wyodrębnionych grup obszarów ONW pozbawionych wsparcia wystąpiła w województwach o złej strukturze obszarowej (śląskie, małopolskie, podkarpackie i świętokrzyskie). W tych województwach przedstawiony problem jest szczególnie ważny, ponieważ może dochodzić do zaniechania użytkowania rolniczego i degradacji środowiska.

LITERATURA

- Bołtomiuk A., 2011. Zrównoważony rozwój wsi i rolnictwa w kontekście Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. W: *Natura 2000 jako czynnik zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich regionu Zielonych Płuc Polski*. Red. A. Bołtomiuk, M. Kłodziński. IRWiR PAN, Warszawa, 49-75.
- Bołtomiuk A., 2010 a. Rolnictwo a funkcje środowiskowe Doliny Biebrzy. *Zagadn. Ekon. Roln.* 3, 134-144.
- Bołtomiuk A., 2010 b. Środowiskowe efekty wspierania rozwoju obszarów wiejskich z funduszy unijnych. *Post. Nauk Roln.* 2, 71-92.
- Czapiewski K.Ł., Niewęgłowska G., 2006. Przestrzenne zróżnicowanie dopłat wyrównawczych ONW w Polsce w 2004 roku. W: *Raport Programu Wieloletniego 2005-2009 „Ekonomiczne i Społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej”*, nr 31. Red. W. Józwiak. IERiGŻ – PIB, Warszawa.
- Niewęgłowska G., 2005. Wsparcie polskich gospodarstw rolnych położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. W: *Sytuacja ekonomiczna i aktywność gospodarza różnych grup polskich gospodarstw rolniczych. Wstępne wyniki badań*. Red. W. Józwiak. Program Wieloletni 2005-2009, nr 7. IERiGŻ – PIB, Warszawa.

- Niewęglowska G., 2009. Wpływ płatności dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) na gospodarstwa rolne w Polsce. Raporty IUNG – PIB 15, 175-192.
- Koncepcja dóbr publicznych w dyskusji o przyszłości Wspólnej Polityki Rolnej. FAPA 2009. Warszawa, 3-6.
- Powszechny Spis Rolny 2010 – Użytkowanie gruntów. 2010. GUS, Warszawa.
- Parlament Europejski. Teksty przyjęte. Cz. 3. http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011_0293+0+DOC+XML+V0//PL [dostęp: grudzień 2011].
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 marca 2009 r. w sprawie szczególnych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. 2009. Dz. U. 40, poz. 329.
- Sprawozdanie z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa 2006-2010. <http://www.arimr.gov.pl/dla-beneficjenta/biblioteka/sprawozdania.html> [dostęp: grudzień 2011].
- Stuczyński T., Kozyra J., Łopatka A., Siebielec G., Jadczyzsyn J., Koza P., Dobroszewski A., Wawer R., Nowocien E., 2007. Przyrodnicze uwarunkowania produkcji rolniczej w Polsce. Raporty IUNG – PIB 7, 77-115.
- Vercammen J., 2011. Agri-Environmental Regulations, Policies, and Programs. *Can. J. Agric. Econ.* 59, 1, 1-18.
- Wstępna analiza realizacji PROW na lata 2004-2006 – część 2. MRiRW, Warszawa 2009.

SEPARATE GROUPS OF LFA AREAS NOT COVERED BY THE PAYMENTS AND THEIR SPATIAL DIFFERENTIATION IN POLAND

Summary. Without the adequate areas LFA support may be to abandonment of agricultural use of agricultural and potentially threatening rural biodiversity. The subject of the research was a population of individual farms situated in LFA areas in Poland. The work uses the information on the number of applications submitted for LFA payment and SAPS in 2004-2010. Additionally, areas of agricultural use declared in SAPS (2004-2010) and LFA (2004-2006) were subject to analyses. The work aim was to estimate the LFA areas in various groups of farms and describe their spatial differentiation in Poland. Due to data availability the simplest statistical time series analysis, regression analysis and chart visualisation were performed.

Key words: LFA, agricultural farms, Common Agricultural Policy, the abandonment of agricultural use, the main statistical office, Agency for Restructuring and Modernisation of Agriculture

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 5.04.2012

Do cytowania – For citation: Czyżykowska M., 2012. Wyodrębnienie grup obszarów ONW nie objętych płatnościami i ich przestrzenne zróżnicowanie w Polsce. J. Agribus. Rural Dev. 2(24), 23-32.